

Budapesti Corvinus Egyetem
Szociológia és Kommunikációtudomány
Doktori Iskola

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Farkas Jácint

Az egzisztenciális fogyatékoságban rejlő kiteljesedési lehetőségek
Betekintés a fogalom jelentésvilágába

című PhD. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Karácsony András
egyetemi tanár

Budapest, 2021

Kommunikáció és Szociológia Intézet

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Farkas Jácint

Az egzisztenciális fogyatékoságban rejlő kiteljesedési lehetőségek

Betekintés a fogalom jelentésvilágába

című PhD. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Karácsony András

egyetemi tanár

©Farkas Jácint

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés és a témaválasztás rövid indoklása	4
2. A módszertanról	5
3. Az egzisztenciális emberképről.....	8
3.1. A forrásvidék szimbiotikus emberétől az akadályai rabjává váló egzisztenciálisan fogyatékos emberig	12
3.2. A katedra, mint a fogalmi kiterjesztéseink Bergson-i és Jaspers-i próbája és a tézisek életképességét igazoló kommunikációs helyszín	14
Főbb hivatkozások.....	17
A témakörrel kapcsolatos saját és társszerzős publikációk jegyzéke	20

1. BEVEZETÉS ÉS A TÉMAVÁLASZTÁS RÖVID INDOKLÁSA

A kutatás, illetve bölceleti vizsgálódás, ahogy a filozófiai diskurzusokban nevezik a fogyatékoság és az akadálymentesség közismert fogalomtársításait egy többdimenziós filozófiai hálóba szöve, a tér, a lét és az idő minden irányába igyekszik kiterjeszteni és neutralizálni. Mindezt azért tartjuk fontosnak és a társadalmunkra nézve hasznosnak, mert a tudományos és a köznapi diskurzusokban használva, a fenti fogalompárhoz kapcsolódó értelmezési módok, az esetek túlnyomó többségében, negatív konnotációt kapnak.

A dolgozat bölceleti beágyazottsága többirányú, mely nemcsak a filozófiatörténet több korszakába enged – első pillantásra talán eklektikusnak tűnő – betekintést, hanem az úgynevezett keleti és nyugati életbölceleti hagyományok, talán kevésbe ismert – általunk „fogyatékoság-specifikusnak” – nevezett tanításait hívja elsődlegesen segítségül. Ezt annak ismeretében és éppen ezért tesszük így, mert a fogyatékoság filozófiai értelmezése és vizsgálata a huszadik század közepétől napjainkig szinte kizárólagosan a szakbölcelet területeire korlátozódik. Elsősorban a társadalom, a jog és a feminista filozófia fogadta be az érintett emberek társadalmi beilleszkedésével kapcsolatos problematikákat vizsgáló gondolkodók egyre gyarapodó körét.

A Társadalmi Kommunikáció Doktori Iskola – mely az időközben bekövetkezett szervezeti átalakulás a Szociológia Doktori Iskolával fuzionált, ennek keretében a kommunikáció tudomány önálló programban „él tovább” – multidiszciplináris szellemiségű. Így reményeink szerint ez az értekezés jól illeszkedik az iskola alapítója, Horányi Özséb gondolatvilágához, igazodva a mindennapjainkat jelentősen meghatározó közösség-építő, és sok esetben azt erodáló kommunikációs „működések” lehető legszélesebb feltérképezését és megértését szolgáló tudományos munkák sorába.

2. A MÓDSZERTANRÓL

A doktori értekezés, amint jeleztük fogyatékoság és az akadálymentesség jelentésvilágának életbölcseleti, hermeneutikai és antropológiai-filozófiai vizsgálatát tűzi ki célul. A disszertáció tehát a filozófiai értelmezési módok széles skáláját alkalmazza: a vizsgálódás spektruma a Buddhista filozófia kiemelkedő alakjától, Nágárdzsunától egészen a huszadik század meghatározó nyugati gondolkodóiig (például Jaspers, Heidegger, Bergson, Kropotkin, Polányi K.) terjed.

A vizsgálódást filozfóp jellegű, ami egyrészt utal a meglévő ismeretek felhasználására, azok új kontextusba helyezésére és új kapcsolódási pontok létrejövételére, másrészt pedig a gondolkodás, és ezzel szoros összefüggésben a fogalmak újra értelmezésére, az alkotás folyamatjellegére, és mindezek újra és újra felfedezésére is ráirányítja a figyelmet.

A téma vizsgálatához sajátos kutatómódszertan szükséges, mely – a teljesség igénye nélkül – elsősorban a Gadamer (2003) nevéhez fűződő filozófiai-hermeneutikai vizsgálódás újragondolt alkalmazásán, továbbá a Jaspers (1990) által kidolgozott egzisztenciális analitika, illetőleg a Nágárdzsuna – a II. századi indiai buddhista filozófus a Nálanda-i egyetem egykori apátja, az ürességfilozófia iskola alapítója – által kidolgozott ürességfilozófia dialógusra épülő, bölcseleti feltáró elemzés „fúzióján” alapul (Fehér 1997).

Röviden ez a következők szerint írható le: a fogalmak jelentéstartalmának feltárása és az új megközelítések és fogalmak kidolgozása a vonatkozó irodalomban való elmélyülésén túl, a megszerzett ismeretek „organizálása” szóbeli diskurzusok sokaságán, valamint a gyakorlati tapasztalatok szondázásán keresztül kristályosodik ki.

Az említett originális fogalmak a következők:

- szimbiotikus és alkalmazkodó ember
- egzisztenciálisan fogyatékos és akadálymentesítő ember
- egzisztenciális hasítás
- emberségfelejtés
- forrásvidék
- filozófikus vizsgálódás
- intuitív-ürességtermészeti és újat létrehozó gondolkodás
- egyesítő szemlélődés, filozkóp, filozkópikus szemlélődés,
- metaviduum
- kifejtő-diskurzuscentrumú hermeneutika
- hermeneutikai gömb
- egzisztenciális-praxiskommunikáció

A kutatás bölcséleti jellege okán, javarészen elméleti következtetésekre törekszik. Azonban nem nélkülözi természetesen a sajátos empirikus alátámasztást sem, mint az, az alábbiakban látható lesz.

Ebben kulcsszerepet töltött és tölt be a turizmustudomány, ami mintegy hordozófelületet is biztosított a vizsgálódáshoz, az új megközelítések, fogalmak alátámasztásához és alkalmazhatóvá tételéhez a tudományos diskurzusokban (Farkas 2019).

Amikor tehát a későbbiekben majd a *katedrai próbáról* beszélünk, akkor az oktatóként szerzett tapasztalatok, benyomások hermeneutikai és dialogikus elemzésére, értelmezésére gondolunk elsősorban. A szerző, mint veleszületetten súlyosmozgás sérült az oktatási tevékenysége során, mintegy elsőkézből tudja érzékelni a hallgatók fogyatékosággal kapcsolatos attitűdjeit és azok változásait. Ezek a megfigyelések és következtetések empirikusan is igazolhatók.

A szemeszterek során, a Budapesti Gazdasági Egyetem (BGE) és a Budapesti Corvinus Egyetem (BCE) turisztikai szakirányt választó – alap és mesterképzésben részesülő – hallgatóinak az egyéni (Mező 2019), illetve közösen létrehozott projektmunkáik szövegeiben is, jól követhetően tetet öltöttek az említett szemléletmódokban bekövetkezett, pozitívirányú módosulások.

Megjegyezzük: a fogyatékoságok megéléséből származó szakértelem ugyanolyan értékkel bír egy kutatás során, mint az egyéb a kutatói közösség által elismert eljárások (Heiszer 2015).

3. AZ EGZISZTENCIÁLIS EMBERKÉPRŐL

Úgy a tudományok területén, mint a hétköznapiakban, az ember gondolkodó mi-voltát szoktuk leginkább emlegetni, mint olyan sajátos tulajdonságot, mely a bolygónkon élő valamennyi létformától megkülönbözteti. A homo sapiens azonban nem kizárólag gondolkodó lényt jelent, mivel ez a közismert latin elnevezés az embert a természetbe mintegy belekóstoló létezőként is definiálja (Kamper–Wulf 1998).

Mi ez utóbbi úton közelítjük meg az ember fogalmát, vagyis egy olyan entitás eredetét kutatjuk, aki amellet, hogy képes gondolkodni, s ez által például eszközöket létrehozni a környezetének segítségével, illetőleg annak jelentős átalakításával, sőt az utóbbi évtizedekben annak kizsákmányolásával. Az úgynevezett „belekóstolás” szinte szó szerint értendő ebben az esetben, ezzel kívánjuk jelezni, hogy az ember nem a természet felett álló független létező, nem kifosztja azt, hanem kér és kap is mintákat abból a világból, melynek ő maga is elválaszthatatlan része. Véleményük remekül körbe írja a Heidegger és a Jaspers által egyaránt megfogalmazott sajátos, ránk jellemző tevékenységet, vagyis azt, ahogyan a létezéshez viszonyul, vagy viszonyulhat a homo sapiens. (Nyíri 2015: 9, 12)

Tehát az ember akár sodródik, akár a jelen pillanatban tökéletesen stabil tudattal szemlélődik, egy olyan viszonyban áll a léttel, hogy óhatatlanul részese is annak, vagyis a mintavétel folyamatosan megvalósul.

Vizsgálatunk szempontjából mindezeket azért fontos leszögezni, mert álláspontunk szerint – igazodva a Gehlen (1976) által megfogalmazott paradigmához – az ember azért hozza létre a kultúrát és a társadalmat, mert mintegy az élővilág többi szereplőjéhez képest hátrányokkal küzd, s ezen hátrányok

leginkább a fizikumának sajátosságaiból (gyengeségeiből) adódnak. Ehhez jól illeszthető Polányi (2004) reciprocitás elmélete is, amennyiben az egymásnak történő segítségnyújtás, mint sajátosan emberi tevékenység összekapcsolódik a társadalmiság szükségyszerűségével. Mint ahogy Kropotkin (1908) is megállapítja, a kölcsönös segítség, mint evolúciós mozgatórugó a saját nemünkre is jellemző tulajdonság. Mindezekből következően a lét elválaszthatatlan részét képező ember szemléli, alakítja, napjainkra pedig radikálisan átrendezni véli a tőle egyre inkább függetlenként értelmezett létkörnyezetét.

A létkörnyezet alakítása az emberi lények megkerülhetetlen képessége és egyben túlélési záloga is (Horváth 2019). Hogy ez a tevékenység miként válik a későbbiekben az alkalmazkodásból „akadálymentesítéssé”, ahhoz fel kell vázolnunk egy olyan emberképet, amely a fent már többször említett létbeli integritásán túl rendelkezik egy megismerési képességéből adódó önreflexív képpel, mely nem más, mint a saját halandósága „időbe vetettségének” felismerése. Jaspers (1996) rendkívül közérthetően úgy fogalmaz az ember világban betöltött helyével kapcsolatban, hogy bár gondolkodó, és bizonyos mértékben előrelátó, a hétköznapi életben ezek a képességek csak részben domborodnak ki. Úgyis fogalmazhatunk, a mindennapi élet sodrása, feladatai stb. következtében mintegy automata üzemmódban élünk, csak az általa határhelyzetnek nevezett szituációkban válik világossá mindannyiunk számára az emberi élet környezetnek való kitettsége, a múlandósága, és kétségbeesettsége. (Jaspers 1996) A lét egyik „összetevője” tehát az ember, aki egy rendkívül komplex lény, rendkívüli lehetőségekkel, de legalább ennyi egzisztenciális fogyatékos-sággal is bír. Nietzsche ember ideálja az emberfeletti ember éppen arra való reflektációként is értelmezhető, hogy ez a rendkívüli összetettség és egymásnak látszólag szembe feszülő potencialitás-aktualitás feszültség hogyan oldható fel számunkra (Nietzsche 2000).

Itt kényszerűen elérkezünk az ember értékeléséhez, ami rendkívüli óvatosságot követel meg részünkről. A körültekintés legfőbb oka nem esősorban valamiféle félelem a lehetséges félreértésektől, mint inkább annak a szándéka, hogy minden olvasó és érdeklődő számára világossá váljon, sem negatív, sem pozitív értelemben nem kívánjuk megváltoztatni a kialakult emberképeket. A fent említett filozfóp módszert segítségül hívva egy újonnan összeálló színskálával igyekszünk gazdagítani az emberi nemről ez idáig kialakított jelentésvilágokat. Bízunk benne, hogy ezáltal új lehetőségek nyílhatnak meg akár a tudományos, akár a hétköznapi diskurzusokban a fogyatékoság és az akadálymentesség fogalmi dimenzióiba történő betekintésre.

A Heidegger-i létfelejtés és annak elfelejtéséről írt gondolatok (Heidegger 2019) elemzése nyomán jutottunk el arra a megállapításra, hogy jelen korunkban kialakult az úgynevezett emberség felejtés állapota. Ez a mi emberképünk szempontjából azt jelenti, hogy megítélésünk szerint az emberben a többi létezőtől alapvetően megkülönböztető, elemző és alkalmazkodó képességei esetében jelentős deficit alakult ki. Elsősorban a felvilágosodás és az ipari forradalom hatásaira kialakult individuális szemlélet mintegy szétfeszítette, napjainkra pedig atomizálni látszik azokat az emberi létezést meghatározó, és véleményünk szerint egyáltalán lehetővé tevő fundamentumokat, melyek kötőanyaga az emberek közötti összetartás magától értetődő mivoltában keresendő (Han 2019). Az emberi nemre – ahogy annak valamennyi létezésbeli társára, így a növényekre és az állatokra is jellemző egyedi vonásokra, tulajdonságokra – úgy tekint, az egyén a fent említett mesterséges elkülönülése következtében, mint valamiféle fogyatékoságokra. Az individuum mára önmagát is feledni látszik igyekezve megfelelni a technikai civilizációra jellemző termelési és fogyasztási kényszernek, amely a külvilág tárgyainak, eszközeinek és nem utolsósorban az egészséget garantáló és lehetővé tevő szerek birtoklásának soha meg nem szűnő ingerlésével tartja sakkban az egzisztenciálisan fogyatékosá vált embert (Fromm 2012).

Az ember élettani értelemben nem tud nem ember lenni, de meglátásunk szerint a létezése képes olyan mértékben leegyszerűsödni, ami a fentiekben említett létfelejtésnek egy olyan dimenziója, amelyben az ember már elfelejti a Jaspers-i határhelyzet felismerő képességét is (Jaspers 1996, 2008). Buddhista terminológiával élve az élet ki nem elégítő voltát (p.: dukkha) még nagyvonalakban sem képes érzékelni az ember (Porosz 2012). Éppen ezért, kevés kivételtől eltekintve, a létezés és a közte kialakult hasadásra – ami a saját értelmezésünkben, Jaspers (2008) nyomán, hasítást jelent, amit maga az ember hoz létre folyamatosan – mint természetes állapotra tekint az individuum (Ráhula 2014: 143–148).

Úgy látjuk tehát, hogy az emberi lények nagy családja folyamatosan elfeledi és elengedi azt a lehetőséget, ami jelen tudásunk szerint a földön őt egyedülként jellemzi, vagyis a másság felismerésében és kiaknázásában rejlő lehetőségeket. Abba a hitbe ringatja magát, hogy a természet és így a létezés urává is vált az elmúlt szűk két évszázad során. Nietzsche (2003) ezt úgy látja, hogy a saját maga által elkövetett istengyilkosság áldozatává vált. Ezt úgy értelmezzük, hogy az ember elveszíti a saját magában rejlő szellemi képességek felhasználási lehetőségét, vagyis azt, hogy a létezés részeseként önmagát és ezzel a saját maga által alkotott közösségeket is jobbá tegye. Így az emberi szellem forrásvidékétől folyamatosan eltávolodik, holott az nem a távoli múltban vagy a még be sem következett jövőben található, hanem éppen a jelen pillanatokban.

Álláspontunk szerint az a buddhista meditáció (szatipatthána), amelynek alkalmazása által Sákjamuni Buddha elérte a megvilágosodást, éppen a tudatos jelenlétnek a gyakorlata. Vagyis Buddha azzal érte el a megszabadulást, hogy megtudott maradni az itt és mostban, és nem szűkítette be, nem akadályozta a tudatát az elégedetlenség, így akadálytalanul láthatta a jelenségek közötti okok és

feltételek rendszerét, amelyet a kölcsönös függésben való keletkezésként (praktítja szamutpáda) írt le, amit Nágárdzsuna az ürességgel azonosít (Garfield 1994).

3.1. A forrásvidék szimbiotikus emberétől az akadályai rabjává váló egzisztenciálisan fogyatékos emberig

Csatlakozunk Jaspers (2000) gondolataihoz, mely szerint a bölcsélet útján járó ember nem a kategorikus kijelentés és igazság megfogalmazására kell, hogy törekedjen, mint inkább a létező és a létezés között folyvást felmerülő kérdéseket kutatja – s benne önmagát is újra meg újra – megfogalmazza az emberi nyelv igencsak korlátozott módján.

Heidegger (1994, 2019) munkássága során többször szisztematikusan megfogalmazza azon álláspontját, miszerint a modern ember az elmúlt évezredek során egyre inkább eltávolodik az általa eredetnek nevezett állapottól. Ez nem egy földrajzi koordinátát vagy az univerzum valamelyik konkrét pontját jelenti, hanem azt az emberi szellem által elérhető állapotot, amelyből például a preszókratikus filozófusok szemlélték a létet, mint létezőt. Tehát ekkor még az ember úgy alkotta meg a körülötte lévő világról a leírását és az ezt megjelenítő magyarázó fogalmait, hogy a létezés természetéből indult ki, aminek önmaga is szimbiotikus része volt. Jaspers, Bergson, Kropotkin, Nietzsche és Nágárdzsuna megítélésünk szerint – hasonlóan Heideggerhez – ezt a módszert alkalmazta a saját bölcséleti fogalomrendszerének megalkotása során.

A kutató és alkotómunka során megértettük ezen eredet feltárására irányuló filozófia jelentőségét és rendkívüli erejét a fogyatékoság és az akadálymentesség át és újra értelmezésének viszonylatában. A két általánosságban

használt fogalomra oly sok sztereotip és tudományos determinációs réteg rakódott és rakódik folyamatosan, amelyek álláspontunk szerint egyesével, de különösen összességükben akadályozzák az értelmezési és szellemi vizsgálódást.

Bergson intuitív filozófiai módszertana (Deleuze 2010) véleményünk szerint nem csak azért kevésbé használatos vizsgálódási mód még a szakbölcsészeti körökben is, mert az intuíciónak legalább annyi félreértés tapad(hat), mint a Jaspers-i transzcendenciához (Jaspers 2005), vagy az általunk vizsgált fogyatékossághoz, hanem azért is, mert az életbe való belemerülés értelmezésünk szerint éppen a Heidegger-i eredet állapotba történő újra bejutást jelenti, amely empirikusan, de még az ismeretelmélet görcsövével sem igazolható, vizsgálható.

Sajnálatos módon az értekezés terjedelmi keretei nem teszik lehetővé a jelzett vizsgálhatósági nehézség feloldása érdekében tett erőfeszítéseink bővebb kifejtését, így például a hermeneutikai gömb és a *filoszkópikus* vizsgálódás elnevezésű ismeretszerzési, bővítési módszerünk részletesebb tárgyalását. Ezekről mintegy kedvcsinálóként annyit tudunk itt jelezni, hogy véleményünk szerint a filozkópikus vizsgálódás és a töredezettségmentes hermeneutikai gömb szemlélet alkalmazhatóságának egyik alapfeltétele az kutatóiindividuum időleges feladása az ún. metaviduum állapotba történő beleoldódásért „cserében”. Tehát véleményünk szerint az eredetvidékére történő el-, illetve bejutásnak, ma is életre hívhatóak a feltételei.

Jaspers (1992, 1998) gondolatvilágát megismerve arra a következtetésre jutottunk, hogy az általa határhelyzetnek nevezett szituációk – súlyos betegség, egy hozzátartozó halála vagy a saját halandóságunkból fakadó kétségbeesés stb. – az eredettel való kapcsolatba kerülésnek is tekinthetők, és ami ennél is fontosabb megélhetők az eredettel való kapcsolatba kerülésként. Jaspers (2008) másik témánk szempontjából kiemelendő originális – de az előzőekkel szorosan

összefüggő – saját fogalma a tengelykor. Ez egy olyan történeti periódust ölel fel, amikor például Európában Szókratész, Indiában pedig a Buddha, lépett ki az emberiség szellemi színpadára és onnan adta máig is érvényes szóbeli tanításait. Úgy tekintünk a Jaspers-i tengelykor végére, mint a fentebb említett emberség-felejtéshez és az ezzel szoros összefüggésben álló – mára mindannyiunkat egyaránt jellemző – egzisztenciális fogyatékosághoz vezető út elejére.

3.2. A katedra, mint a fogalmi kiterjesztéseink Bergson-i és Jaspers-i próbája és a tézisek életképességét igazoló kommunikációs helyszín

Hogy a fent megfogalmazott állításainkat, miszerint a fogyatékoság és az akadálymentességre törekvés alapvető egzisztenciális sajátossága minden embernek a megjelent publikációkon túlmenően alátámaszthassuk, feltétlenül szót kell ejtenünk a vizsgálódásaink során szerzett gyakorlati jellegű oktatási tapasztalatainkról. Amelyek javarésze az utazás világának alap- és mesterszintű szakemberképzéséből származik. Mint már a bevezetőben utaltunk az utazástudományára, mint a sajátos filozófiai „nézőpontunkat” és kutatásunkat befogadó közege. Így a Budapesti Gazdasági Egyetem és a Budapesti Corvinus Egyetem turisztikai szakirányain hallgatók oktatásában is van, illetve volt módunk részt venni.

Ennek kapcsán a funkcionális fogyatékoság általunk klasszikusnak nevezett megközelítési módjaiból indulunk ki, nevezetesen abból, hogy az emberek gondolkodásában az akadálymentesítés fogalmához elsősorban a fizikai életkörnyezet átalakítása társul.

Az akadálymentesítés fogalomkörének társadalmi beágyazottságát – és klasszikus megközelítés egyeduralmát – jól jellemzi, hogy a tevékenységet az

emberek közel 100 százaléka a fizikai életkörüzetünk átalakításával, illetve annak szükségszerűségével azonosítja (Farkas, Petykó 2019). Ami még ennél is érdekesebb számunkra, hogy a legtöbb esetben a mobilitás, közlekedés, tehát a mozgás akadályainak elhárításaként azonosítja azt a társadalom. Nincs ez másképp az utazás világában sem, igaz, erre vonatkozó empirikus kutatást nem végeztünk az elmúlt közel három év oktatói gyakorlata során. Ugyanakkor a különböző felsőoktatási intézményekben szerzett tapasztalataink alapján visszaköszönni láttuk és látjuk a mai napig is Szauer és munkatársai (2010) megállapításait, mely szerint a fogyatékoság értelmezése mennyire összeforrott az akadálymentesítés gyakorlatával, illetve annak elveivel. A fentebb említett, a hallgatók által készített dolgozatok, projektanyagok és a Mező (2019) által készített szakdolgozat – melynek a jelen szöveg írója a társtémavezetője volt, már a címe is magáért beszél: *Az Információk hozzáférhetőségének centrális jelentősége az akadálymentes turizmusban* – és az ahhoz kapcsolódó empirikus kutatások egyértelműen alátámasztják a fogalompár „automatikus” együtt értelmezésének tényszerűségét.

Összességében kijelenthető, hogy a hallgatóság nyitottabban áll a fogyatékoság kérdéséhez, ha az manifeszt módon megjelenik számára – azaz például mikor funkcionálisan fogyatékos oktatóval kerülnek kapcsolatba –, továbbá, ha a kérdéstről egy sokkal szélesebb spektrumú képet tudunk felvázolni.

Kutatásunk során lehetőségünk nyílt arra is, hogy az általunk alkotott új fogalmak és a hozzájuk kapcsolódó szemléletváltó tartalmakat „teszteljük”. Ezeket körbejárva, kívülről szemlélve, majd beléjük ereszkedve (Bergson 2012). Azt tudjuk biztosan kijelenteni, hogy a hallgatók például a projekttervezési feladatok megvalósítása során, rendkívül rugalmasan és nyitottan kezelték a fogalmi spektrumbővítéseket és az ebből következő vizsgálódási módokat. Amint

ezt az elkészült projektdokumentációk és a beszámolók részét képező prezentációk egyértelműen alátámasztják.

Úgy látjuk a fogyatékoság és az akadálymentesség fogalomvilágának kiterjesztése érdekében végzett munkánk kezdeti lépéseit a disszertáció megírásával és az odáig vezető kutatási-vizsgálódási út bejárásával sikeresen megtettük, azonban ahogy a bölcséleti tevékenység, úgy az ember sem befejezett tényezője a lét és a létezés látszólag különálló, azonban egzisztenciális egységet képező mivoltának.

FŐBB HIVATKOZÁSOK

Bergson, H. (2012) *A gondolkodás és a mozgó – Esszék és előadások*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.

Csányi V. (1988) *Evolúciós rendszerek – Az evolúció általános elmélete*. Budapest, Gondolat Könyvkiadó.

Deleuze, G. (2010) *A bergsoni filozófia*. Budapest, Atlantisz Könyvkiadó Kft.

Farkas J. (2019): Az akadálymentesítés primátusa a turisztikai termékfejlesztésben. In: Irimiás A., Jászberényi M. & Michalkó G. (eds.) *Innovatív turisztikai termékfejlesztés*. Budapest, Akadémiai Kiadó. pp. 146 – 157.

Farkas J., Petykó Cs. (2019) *Utazás az akadálymentesség, a fogyatékoság és a fenntarthatóság multidiszciplináris és bölcséleti dimenzióiba*. In: Turizmus Bulletin: 19(4):13-22.

Fehér J. (1997) *Nágárdzsuna, a mahájána buddhizmus mestere*. Budapest, Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó.

Fromm, E. (2012) *A szeretet művészete*. Budapest, Háttér Kiadó.

Gadamer, H-G. (2003) *Igazság és módszer*. Budapest, Osiris Kiadó.

Gehlen, A. (1976) *Az ember*. Budapest, Gondolat Könyvkiadó.

Garfield, J. (1994) Dependent Arising and Emptiness of Emptiness: Why Did Nagarjuna start with causation. *Philosophy East and West*, Vol. 44. No. 2. pp. 219–250.

Han, B-C. (2019) *A kiegészítés társadalma*. Budapest, Typotex Elektronikus Kiadó.

Heidegger, M. (1994) *"...Költőien lakozik az ember..."*. Budapest, T-Twins Kiadó.

Heidegger, M. (2019) *Lét és idő*. Budapest, Osiris Kiadó.

Heiszer, K. (2015) Partecipatív kutatás, intellektuális sérülés. In: Hernádi I. & Könczei Gy. (eds.) *A felelet kérdései között. Fogyatékoságtudomány Magyarországon*. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar. pp. 68–78.

- Horváth B. (2019) *A beteg bolygó. A fenntarthatatlanság és a betegség kultúr-története*. Budapest, Typotex Kiadó.
- Jaspers, K. (1990) Az egyetem eszméje. *Ész, Élet, Egzisztencia*, Vol. 1. pp. 177–274.
- Jaspers, K. (1992) Ész és egzisztencia. *Ész, Élet, Egzisztencia*, Vol. 2–3. pp. 343–430.
- Jaspers, K. (1996): *Bevezetés a filozófiába*. Budapest, Európa Kiadó.
- Jaspers, K. (1998) *Filozófiai önéletrajz*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Jaspers, K. (2000) *A filozófiai gondolkodás alapgyakorlatai*. Budapest, Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó.
- Jaspers, K. (2005) *A transzcendencia rejtjelei*. Budapest, Kairosz Könyvkiadó Kft.
- Jaspers, K. (2008) *Mi az ember? Filozófiai gondolkodás mindenkinek*. Budapest, Media Nova Kft.
- Kamper, D. & Wulf, C. (1998) *Antropológiai az ember halála után*. Budapest, József Műhely Kiadó.
- Kierkegaard, S. (1986) *Félelem és reszketés*. Budapest, Európa Könyvkiadó.
- Kropotkin, A. P. (1908) *A kölcsönös segítség, mint természettörvény*. Budapest, Atheneum Könyvkiadó.
- Mező, N. (2019) *Az Információk hozzáférhetőségének centrális jelentősége az akadálymentes turizmusban*. Szakdolgozat. Budapest, BGE KVIK.
- Nietzsche, F. (2000) *Így szólott Zarathustra*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Nietzsche, F. (2003) *Ecce homo. Hogyan lesz az ember azzá, ami*. Budapest, Göncöl Kiadó.
- Nyíri T. (2015) *Antropológiai vázlatok*. Budapest, Corvinus Kiadó.
- Polányi K. (2004) *A nagy átalakulás – Korunk gazdasági és politikai gyökerei*. Budapest, Napvilág Kiadó Kft.

Porosz T. (2012) *A buddhizmus lexikona*. Budapest, A Tan Kapuja Buddhista Főiskola.

Ráhula, V. (2014) *A Buddha tanítása*. Budapest, A Tan Kapuja Buddhista Főiskola.

Szauer Cs., Fehér I., Gombkötő A., Lakatos P., Nagy Zs. A., Páter T., Perjés B., Schüttler T., Simonics B. & Szentkatolnay M. (2010) Képzés és komplex rehabilitáció a fogyatékos emberek társadalmi Integrációjának támogatásáért. *Új Pedagógiai Szemle*, Vol. 60. No. 10–11–12. pp. 69–101.

A TÉMAKÖRREL KAPCSOLATOS SAJÁT ÉS TÁRSSZERZŐS PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

Farkas J. (2019): Az akadálymentesítés primátusa a turisztikai termékfejlesztésben. In: Irimiás A., Jászberényi M. & Michalkó G. (eds.) *Innovatív turisztikai termékfejlesztés*. Budapest, Akadémiai Kiadó. pp. 146 – 157.

Farkas J., Petykó Cs. (2019): *Utazás az akadálymentesség, a fogyatékoság és a fenntarthatóság multidiszciplináris és bölcséleti dimenzióiba*. In: *Turizmus Bulletin*: 19(4):13-22.

Tóth T., Farkas J. (2019): *The Terminologies of two Religious Leaders Rhetoric About Communities in Pope Francis' and Dalai Lama's Tweets*. In: *European Journal of Science and Theology* 15 : 5 pp. 159-178.

Farkas J. (2020): *A szimbiotikus embertől az egzisztenciálisan fogyatékos emberig*. In: *EDUCATIO* 29 : 3 pp. 479-486.

Farkas J., Nagy E. (2020): *A társadalmi akadálymentesítés. Az akadálymentesség teljesebbé válásának egyik lehetséges útja a bizalmi vagyonezelés alkalmazásával: Az akadálymentesség teljesebbé válásának egyik lehetséges útja a bizalmi vagyonezelés alkalmazásával*. In: *Jogelméleti szemle* (4) pp. 2-17.

Farkas J., Petykó Cs. (2020): *A fogyatékoság, az akadálymentesség és a mobilitás, mint egzisztenciális alaptulajdonság*. In: *Turisztikai és vidékfejlesztési tanulmányok* 5: 4 pp. 43-55.

Farkas J., Petykó Cs. (2020): Disability, accessibility, and mobility as basic existential characteristics In: Gonda, Tibor; Schmidtchen, Roger (szerk.) *Opportunities and challenges of barrier-free tourism in Hungary : Results and recommendations of a scientific workshop during the conference "European Peer-Counselor Training in Accessible Tourism - Peer-Act"* on September 4, 2020 in Orfű (Hungary), Bonn, Németország : Bundesinstitut für Berufsbildung 157 p. pp. 89-99.